

Belleflamme, P., Lambert, T., and Schwenbacher, A. "Crowdfunding: Tapping the Right Crowd". *Journal of Business Venturing*, vol. 35, no. 5 (2020): 585-609. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2013.07.003>

Cumming, D., Johan, S., and Zhang, Y. "Public policy towards entrepreneurial finance: spillovers and the scale-up gap". *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 34, no. 4 (2018): 652-675. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxrep/gry012>

European Private Equity & Venture Capital Association (EVCA). <https://www.investeurope.eu>

"Financing SMEs and Entrepreneurs 2022: An OECD Scoreboard". Paris: OECD Publishing, 2022. https://www.oecd.org/en/publications/financing-smes-and-entrepreneurs-2022_e9073a0f-en.html

Gompers, P., and Lerner, J. *The Venture Capital Cycle*. MIT Press, 2006.

Kortum, S., and Lerner, J. "Assessing the Contribution of Venture Capital to Innovation". *RAND Journal of Economics*. 2020. Vol. 31. No. 4. P. 674-692. <https://web.mit.edu/rgibbons/www/venture.capital.pdf>

Lerner, J. et al. "Investing Outside the Box: Evidence from Alternative Vehicles in Private Equity". *Journal of Financial Economics*. 2022. Vol. 143. No. 1. P. 359-380. <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=59864>

Metrick, A., and Yasuda, A. *Venture Capital and the Finance of Innovation*. Wiley, 2021.

"NVCA – National Venture Capital Association. Venture Monitor Report Q4 2023". PitchBook-NVCA. 2023. <https://nvca.org/>

National Venture Capital Association. *Yearbook 2023*. Washington D.C.: NVCA, 2023.

"Pivdenna Koreia investuie \$23 miliardy u vyrobnytstvo chypiv" [South Korea to Invest \$23 Billion in Chip Production]. *Ukrinform*. April 15, 2025. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3982329-pivdenna-korea-investue-23-milardi-u-virobnictvo-cipiv.html>

Senor, D., and Singer, S. *Start-up Nation: The Story of Israel's Economic Miracle*. New York: Twelve, 2018.

УДК 330.3:332.1:352/353

JEL: O10; R11; R58; Q50

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-5-146-156>

АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПРИБЕРЕЖНОГО ТА МОРСЬКОГО ТУРИЗМУ В СТРУКТУРІ СТАЛОЇ «БЛАКИТНОЇ» ЕКОНОМІКИ: ВИВЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ УКРАЇНИ

©2025 ВОЛОСЮК М. В.

УДК 330.3:332.1:352/353

JEL: O10; R11; R58; Q50

Волосюк М. В. Аспекти забезпечення розвитку прибережного та морського туризму в структурі сталої «блакитної» економіки: вивчення та застосування міжнародного досвіду для України

Метою статті є дослідження міжнародного досвіду забезпечення розвитку прибережного та морського туризму в структурі сталої «блакитної» економіки та надання рекомендацій щодо застосування цього досвіду в Україні. У статті досліджено, що прибережний і морський туризм є ключовим сегментом сталої «блакитної» економіки, генеруючи значний обсяг робочих місць та валової доданої вартості. Водночас, сектор є чутливим до зовнішніх шоків, таких як пандемії, політичні та економічні кризи, зміна клімату. Обґрунтовано, що одним із вирішальних факторів успіху для прибережного та морського туризму є впровадження сталих практик мінімізації впливу на довкілля. У статті розглянуто концепції сталості, резильєнтності, циркулярності та регенеративності в контексті розвитку туризму. Підкреслено необхідність формування моделі управління прибережними територіями на основі співпраці та участі всіх зацікавлених сторін для досягнення цілей сталої «блакитної» економіки. Систематизовано результати сучасних наукових досліджень щодо співпраці та участі стейкхолдерів у забезпеченні розвитку прибережного та морського туризму в широкому географічному розрізі. Підкреслено необхідність співпраці між урядами, туристичними операторами, місцевими громадами та природоохоронними організаціями для досягнення цілей сталого розвитку та впровадження інтегрованих стратегій управління. Особливу увагу в статті приділено смарт-секторам сталої «блакитної» економіки ЄС, серед яких прибережний і морський туризм посідає вагоме місце. Обґрунтовано взаємозв'язок сталої «блакитної» економіки та смарт-спеціалізації на регіональному рівні. Надано рекомендації щодо забезпечення розвитку прибережного та морського туризму на регіональному рівні через призму смарт-спеціалізації: 1) впровадження засад концепції регенеративності для розвитку прибережного та морського туризму; 2) запровадження цифрових інструментів для покращення управління туристичними потоками, просування сталих практик і створення нових туристичних продуктів; 3) залучення зацікавлених сторін (перш за все, представників місцевих громад) у процес «підприємницького відкриття»; 4) інтеграція з іншими секторами «блакитної» економіки, що створює можливості для синергії та економічної диверсифікації. У статті зазначено, що для України інтеграція прибережного та морського туризму в структуру «блакитної» економіки відкриває можливості для сталого розвитку, відновлення економіки та збагачення культурної спадщини, особливо для територій, що постраждали від військової агресії.

Ключові слова: прибережний туризм, морський туризм, стала «блакитна» економіка, міжнародний досвід, резильєнтність, циркулярність, регенеративність, співпраця зацікавлених сторін, смарт-спеціалізація, управління прибережними територіями, безпекові аспекти.

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 19.

Волошук Марина Валеріївна – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова (просп. Героїв України, 9, Миколаїв, 54025, Україна)

E-mail: maryna.volosiuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0612-6988>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/M-7566-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=59009057900>

UDC 330.3:332.1:352/353

JEL: O10; R11; R58; Q50

Volosiuk M. V. The Aspects of Ensuring the Development of Coastal and Marine Tourism in the Structure of a Sustainable Blue Economy: Study and Application of International Experience for Ukraine

The aim of the article is to study international experiences in ensuring the development of coastal and marine tourism within the framework of a sustainable blue economy and to provide recommendations for applying this experience in Ukraine. The article examines that coastal and marine tourism is a key segment of a sustainable blue economy, generating a significant volume of jobs and gross added value. At the same time, the sector is sensitive to external shocks such as pandemics, political and economic crises, and climate change. It is substantiated that one of the decisive factors for the success of coastal and marine tourism is the implementation of sustainable practices to minimize environmental impact. The article discusses the conceptions of sustainability, resilience, circularity, and regenerativity in the context of tourism development. The article emphasizes the need to establish a model for managing coastal areas based on cooperation and the participation of all stakeholders to achieve the goals of a sustainable blue economy. The results of modern scientific research on the collaboration and participation of stakeholders in ensuring the development of coastal and marine tourism in a broad geographical context have been systematized. The necessity of cooperation between governments, tourism operators, local communities, and conservation organizations to achieve sustainable development goals and implement integrated management strategies has been underscored. Particular attention in the article is devoted to the smart sectors of the sustainable blue economy of the EU, among which coastal and marine tourism occupies an important place. The interrelationship between the sustainable blue economy and smart specialization at the regional level has been substantiated. Recommendations have been provided to ensure the development of coastal and marine tourism at the regional level through the lens of smart specialization: 1) implementation of the principles of the regenerative conception for the development of coastal and maritime tourism; 2) introduction of digital tools to enhance the management of tourist flows, promote sustainable practices, and create new tourism products; 3) engaging stakeholders (primarily representatives of local communities) in the process of «entrepreneurial discovery»; 4) integration with other sectors of the blue economy, which creates opportunities for synergy and economic diversification. The article notes that for Ukraine, the integration of coastal and maritime tourism into the structure of the blue economy opens up opportunities for sustainable development, economic recovery, and enrichment of cultural heritage, especially for areas affected by military aggression.

Keywords: coastal tourism, marine tourism, sustainable blue economy, international experience, resilience, circularity, regenerativity, stakeholder collaboration, smart specialization, coastal area management, security aspects.

Fig.: 4. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 19.

Volosiuk Maryna V. – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Admiral Makarov National University of Shipbuilding (9 Heroiv Ukrainy Ave., Mykolayiv, 54025, Ukraine)

E-mail: maryna.volosiuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0612-6988>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/M-7566-2018>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=59009057900>

Інтенсивні трансформації у світовій економіці, які ми спостерігаємо з моменту переходу у 2022 році від «блакитного зростання» до «сталості блакитної економіки» [1], чітко демонструють, що перехід до природно-позитивної, інклюзивної та сталої економіки неможливий без безпечної та процвітаючої, відновлюваної «блакитної» економіки. За даними World Economic Forum-2025, «світова економіка тримається на океані: понад 80% обсягів світової торгівлі транспортується морем, океан підтримує близько 500 мільйонів людей лише завдяки зайнятості у рибному рибальстві та допоміжних видах діяльності, а продовольча безпека понад 3 мільярдів людей залежить від нього. Складні океанські екосистеми продовжують виконувати важливі функції – виробляти 50% світового кисню та поглинати понад 25% антропогенного вуглекислого газу» [2]. Взаємодія публічного та приватного секторів у галузі «блакитної» економіки ніколи не була настільки високою, як в останні

роки. Муніципалітети, регіони та країни впроваджують політику, пов'язану з океаном, щоб прискорити прогрес у сталому розвитку: від обмежень забруднення, ліцензування екологічно керованого рибальства до усування бар'єрів для «блакитних» інвестицій та інновацій.

Бізнес-сектор демонструє прагнення вкладатися у стратегічно привабливі «блакитні» сектори, узгоджуючи власні економічні можливості та соціальну й екологічну користь для суспільства. Формується своєрідна екосистема суб'єктів «блакитної» економіки, до якої ми відносимо всіх бенефіціарів морських і прибережних товарів і послуг, що генеруються на морі та суші в секторах, які забезпечують освоєння ресурсів (рибну промисловість, нафтодобувну промисловість, морську енергетику тощо); секторах, які пов'язані з освоєнням морів та океанів (морську авіацію, суднобудування, судноремонт тощо); туризмі та оздо-

ровленні; а також місцевий бізнес, наукову та освітню спільноту, регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування, представників сфери охорони здоров'я, культури, спорту та ін., організації громадянського суспільства, екологічні асоціації тощо. Тому найближчі роки мають бути вирішальними для фокусування світової економічної траєкторії в напрямку сталої «блакитної» економіки, яка не тільки задовольняє нагальні потреби сучасного життя, а й встановлює нові економічні принципи використання природних ресурсів.

Велика кількість світових наукових досліджень присвячена питанням використання ресурсів океану для економічного зростання, збереження та захисту морських екосистем, ключовим секторам «блакитної» економіки, їх впливу на соціальні та екологічні результати. Останнім часом у світовому науковому середовищі активно досліджуються питання впливу морського та прибережного туризму на розвиток прибережних регіонів у економічному, соціальному та екологічному вимірах. Фокус наукових досліджень прибережного та морського туризму в основному спрямований на: сталий розвиток – G. Harper [8], D. Dimitrovski, A. Lemmetyinen, L. Nieminen, T. Pohjola [15]; вплив прибережного та морського туризму на розвиток територій – A. A. Gospodini, A. R. Vouza, D. Kalergis, S. S. Kyvelou [16], L. M. Marafa [17]; управління та збереження прибережного та морського туризму в прибережних регіонах – H. Hasnawati, I. Irmawati [9], M. Truyols [10], D. Fauzi, R. Syafutra, E. Agustiana [11], T. Triyono, B. Gunawan, Y. N. Ihsan et al. [13], F. M. Omma [14].

Мета даної статті – дослідити міжнародний досвід забезпечення розвитку прибережного та морського туризму в структурі сталої «блакитної» економіки та надати рекомендації щодо застосування цього досвіду в Україні.

Всесвітня туристична організація ООН (UNWTO) серед видів туризму окремо виділяє прибережний, морський і внутрішній водний туризм та чітко визначає, що «прибережний туризм стосується наземної туристичної діяльності, такої як плавання, серфінг, сонячні ванни та інші види дозвілля, відпочинку та спорту на березі моря, озера чи річки. Близькість до узбережжя також є умовою надання послуг та об'єктів, які підтримують прибережний туризм. Морський туризм належить до морських видів діяльності, таких як круїзи, катання на яхтах, катання на човнах і морські види спорту, і включає в себе відповідні наземні послуги та інфраструктуру. Внутрішній водний туризм належить до туристичних видів діяльності, таких як круїзи, катання на яхтах, катання на чов-

нах і морські види спорту, які відбуваються у водних середовищах, розташованих у межах суші, та включають озера, річки, ставки, струмки, підземні води, джерела, печерні води та інші, які традиційно групуються як внутрішні водно-болотні угіддя» [3]. Отже, прибережний і морський туризм охоплює широкий діапазон діяльності від круїзного туризму до спостереження за довкіллям.

Сектор прибережного та морського туризму вважається ключовим сегментом сталої «блакитної» економіки. Про це свідчить велика кількість регіональних стратегій і програм, де зазначається, що стала «блакитна» економіка підтримує можливості туризму, які забезпечують економічний розвиток, соціальне благополуччя, а також реалізацію цілей збереження «блакитних» екосистем.

Так, відповідно до Ініціативи Західного Середземномор'я (WestMED Initiative), у якій беруть участь п'ять держав – членів ЄС (Франція, Італія, Португалія, Іспанія та Мальта) та п'ять країн-партнерів (Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко та Туніс), зазначено, що сталий туризм – пріоритет та одна з провідних галузей економіки регіону, «оскільки він привів до покращення умов існування для багатьох місцевих громад, у середньому 11,5% від загальної зайнятості в країнах Середземномор'я» [4]. Тому головною метою Ініціативи WestMED є «зміцнення конкурентоспроможності та стійкості сектора прибережного та морського туризму в рамках розумної та стійкої «блакитної» економіки. Цього можна досягти шляхом збереження морського та прибережного середовища, а також морської культурної спадщини та сприяння привабливості прибережних територій за допомогою екотуризму, цифровізації та приватно-державних інвестицій» [4].

Ключовою частиною економіки визнано прибережний і морський туризм більшості, якщо не всіх, країн Карибського басейну, особливо острівних держав. «Цей сектор є значним джерелом зайнятості. Це також велике джерело іноземної валюти, яке, починаючи з 1990-х років, допомогло компенсувати спад у сільському господарстві та експорті сільськогосподарської продукції» [5].

Стратегія ЄС для регіону Балтійського моря, куди входять Данія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Латвія, Литва, Польща, Швеція, визначає морський і прибережний туризм основним сектором «блакитної» економіки з великими очікуваннями щодо зростання. «Співпраця між секторами, безпека та стабільність у регіоні Балтійського моря важливі для розвитку морського туризму» [6].

Річний економічний звіт про «блакитну» економіку ЄС-2024 демонструє соціально-економічну

статистику сектора прибережного та морського туризму держав – членів ЄС. Звіт охоплює підсектор прибережного туризму: пляжний туризм, прогулянки узбережжям, спостереження за дикою природою, а також підсектор туризму, що відбувається в морській зоні: вітрильний спорт, підводне плавання, морські круїзи тощо. Обороти сектора прибережного та морського туризму внаслідок агрегування вищезазначених підсекторів у 2021 році склав 140,0 млрд євро [7], що значно нижче показників докризового рівня COVID-19, однак у звіті мова вже йде про відновлення прибережного та морського туризму в країнах Європейського Союзу (рис. 1).

Відповідно спостерігаємо зниження кількості зайнятих у секторі прибережного та морського туризму в структурі сталої «блакитної» економіки держав – членів ЄС у 1,5 разу порівняно з 2018–2019 рр. (див. рис. 1).

Річний економічний звіт про «блакитну» економіку ЄС-2024 презентує розріз по країнах ЄС з точки зору зайнятості та валової доданої вартості в секторі прибережного та морського туризму (рис. 2).

Іспанія ідеє серед країн ЄС у секторі прибережного та морського туризму, створюючи 22% робочих місць та генеруючи 23% валової доданої вартості; серед потужних лі-

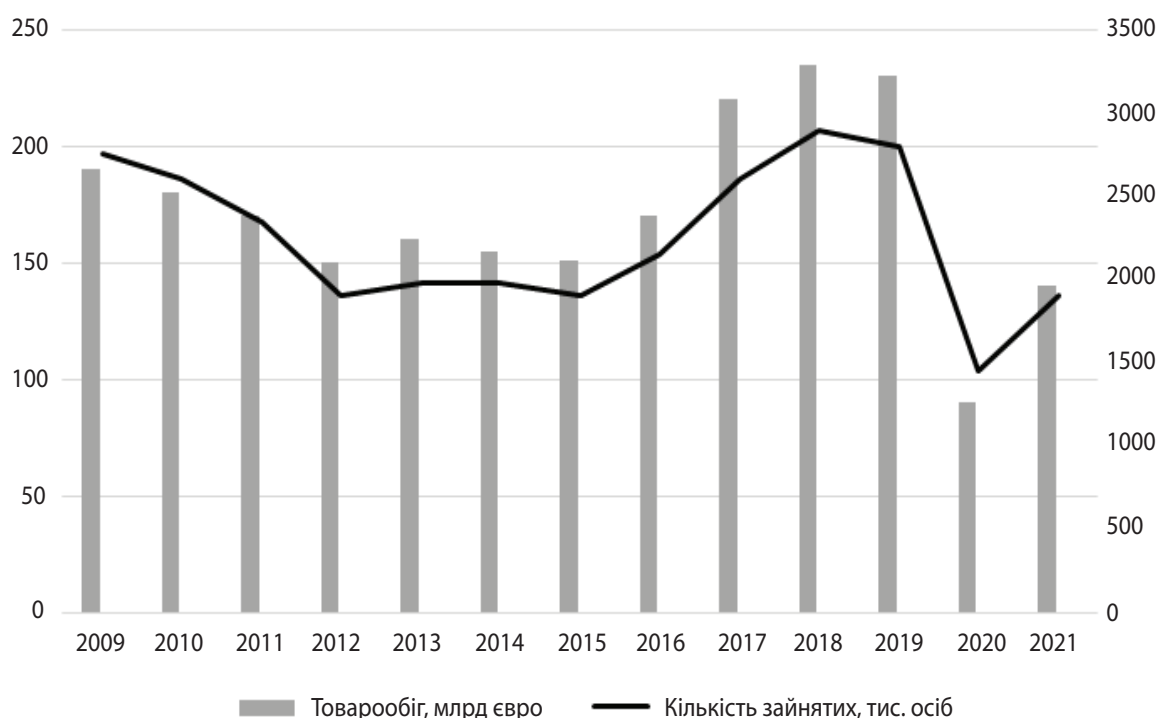

Рис. 1. Динаміка товарообігу (млрд євро) та кількості зайнятих (тис. осіб) сектора прибережного та морського туризму в структурі сталої «блакитної» економіки держав – членів ЄС [7]

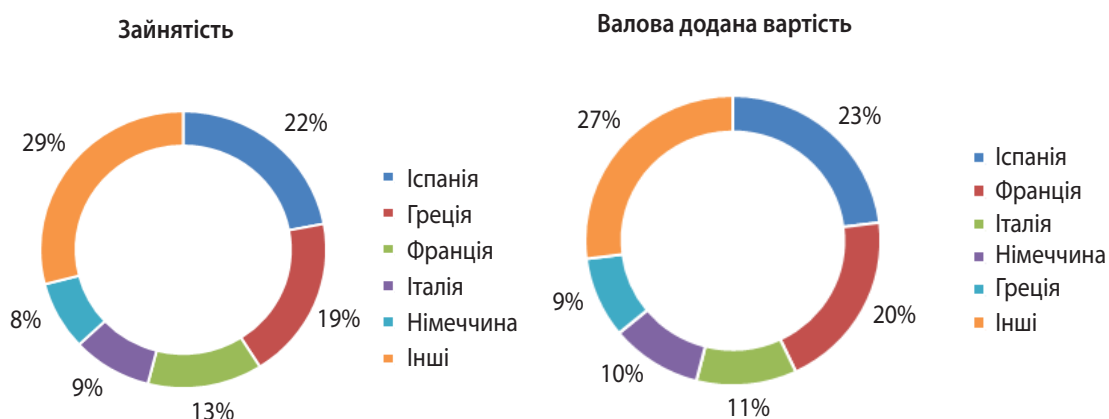

Рис. 2. Рейтинг держав – членів ЄС за частками зайнятості та валової доданої вартості в секторі прибережного та морського туризму [7]

дерів також – Греція (19% робочих місць та 9% ВДВ у секторі прибережного та морського туризму), Франція (13% робочих місць та 20% ВДВ), Італія (9% робочих місць та 11% ВДВ) (див. рис. 2).

Від сектора прибережного та морського туризму країни мають не лише економічні вигоди у вигляді доходів у національну економіку за рахунок відвідувань внутрішніх та іноземних туристів, але й підтримують широкий спектр працевлаштування в суміжних галузях, стимулюючи економічне зростання, прискорюючи розвиток інфраструктури, у т. ч. за рахунок інвестиційних джерел фінансування, врешті-решт покращуючи якість життя в прибережних містах і громадах та забезпечуючи економічну безпеку прибережних територій. Для багатьох прибережних держав туризм є ключовим джерелом доходу та способом диверсифікувати їхню економіку.

Разом із тим, викликами для сектора прибережного та морського туризму у структурі сталої «блакитної» економіки є захист морських і прибережних екосистем від туристичної діяльності, оскільки зі зростанням туризму зростають і його потенційні негативні наслідки. Привабливість прибережного та морського туризму безпосередньо залежить від стану моря та прибережної території (пляжі, коралові рифи, біорізноманіття). Здорові екосистеми є основою для якісного туристичного досвіду. З цих позицій фокус світових наукових досліджень зосереджений на питанні: яким чином розвиток прибережного та морського туризму в рамках сталої «блакитної» економіки може сприяти збереженню морських і прибережних екосистем? У сучасних наукових дослідженнях це запитання розглядається з двох взаємопов'язаних перспектив:

- 1) сталий прибережний і морський туризм може стати рушійною силою для збереження морських екосистем і біорізноманіття. Отже, важливим є відповідальний туризм – як усвідомлений вибір туристів і туристичних операторів. Ключовими елементами відповідального туризму є інформування, підвищення обізнаності туристів під час подорожі, заохочення до навчання, збереження місць відвідування;
- 2) сталий прибережний і морський туризм може приносити користь місцевим громадам, окрім економічних вигід, через збереження та популяризацію їхньої культурної спадщини. Місцеві громади можуть створювати унікальні культурні продукти та послуги для туристів, такі як майстер-класи з традиційних ремесел, фольклорні виступи,

гастрономічні тури, екскурсії історичними місцями, що не лише приносить дохід, але й популяризує їхню культуру.

Нові концепції, що набули поширення в останні роки, сфокусовані навколо спільної мети – інтеграції практик сталої економіки, резильєнтності, циркулярності та регенеративності в розвиток прибережного і морського туризму.

Концепція резильєнтності фокусується на здатності системи зберігати свою цілісність і функціональність протягом тривалого часу, адаптуючись до змін і долаючи труднощі, тобто мова йде про стійкість, з акцентом на здатності зберігати основні характеристики та функції системи при змінах. У експертному дослідженні спеціального радника Тихоокеанської азійської туристичної асоціації (PATA) G. Harper [8] визначено ключові елементи високого рівня адаптаційної здатності прибережного та морського туризму до змін, такі як: «інтегроване планування туризму; розвиток кадрового потенціалу; розробка привабливого туристичного продукту; розвиток належної інфраструктури для пом'якшення впливу туристичної діяльності на навколишнє середовище» [8]. Мова йде сьогодні про сучасне управління туристичними дестинаціями для стійкості. «У минулому управління дестинаціями часто було реактивним процесом у відповідь на кризи, але тепер воно має перейти до проактивного, перспективного та орієнтованого на майбутнє підходу. Управління напрямками прибережних територій має прийняти послідовний процес управління ризиками» [8].

Циркулярність – це економічна система, яка має на меті мінімізувати відходи та максимально збільшити використання ресурсів. Це передбачає перехід від лінійної економіки, яка бере, виробляє та утилізує, до циклічної економіки, яка повторно використовує, ремонтує та переробляє. Дослідження практики циркулярної економіки в індонезійському регіоні Bone Regency демонструє, що не тільки наявність збережених коралових рифів і чистота води допомагають задовольнити туристів, а й ініціативи місцевих громад щодо «переробки органічних відходів у компост і зменшення пластикових відходів, які зменшують вплив на навколишнє середовище та відкривають економічні можливості завдяки забезпеченню місцевого сільськогосподарства природними добривами та переробленим продуктам у сувеніри для туристів, що цінують екологічно чисті продукти. Ці ініціативи демонструють значний прогрес у застосуванні принципів циркулярної економіки в секторі прибережного і морського туризму» [9].

Загалом для України під час війни важливо враховувати концепції резильєнтності та циркулярності для створення комплексного підходу до відновлення та відбудови. А в контексті прагнення повоєнного регіонального та місцевого економічного розвитку необхідна концепція регенеративності, оскільки вона виходить за рамки простого підтримання статус-кво. Вона зосереджується на відновленні та покращенні систем, які зазнали шкоди. Це передбачає не лише повернення до попереднього стану, а й створення кращих, більш стійких і процвітаючих систем.

Концепція регенеративного (відновлювального) туризму протиставляється концепції сталого туризму, перш за все, через парадигму: «сталый туризм є індустрією; регенеративний туризм є живою системою. Основна метарегенеративного туризму – позитивно вплинути на місце відвідування» [10]. Як зазначають D. Fauzi, R. Syafutra, E. Agustiana [11], «регенеративний прибережний і морський туризм вимагає зміни мислення, системних змін і підходу «знизу вгору», який визначає пріоритет місця, громади та довкілля. На практиці це відбувається через безперервне навчання громадськості щодо екологічних практик, інноваційні стратегії поводження з відходами, які передбачають активну участь туристів, формування консультативної ради з регенеративного туризму з багатьма зацікавленими сторонами, використання унікальних культурних та екологічних цінностей приморських територій для приваблення туристів» [11].

Можемо констатувати, що регенеративність розглядається як уточнення стійкості / циркулярності тощо, оскільки регенеративний туризм ближче (у порівнянні передусім зі сталим туризмом) до:

- ✦ *інклюзивності* (насамперед, рівноправний доступ до спільних соціальних і природних благ) та добробуту (самодостатності, автономності) громад;
- ✦ *«оживлення»* (на противагу попередження деградації) екосистем і збільшення біорізноманіття на локальному рівні; активних заходів відновлення та зміцнення природних і соціальних екосистем;
- ✦ *природоорієнтованих рішень (nature based solutions)*, спрямованих на симбіотичне функціонування суспільства та екосистем; «черпання натхнення від природи», беручи від неї необхідне, не порушуючи здоров'я екосистем (на противагу надмірному використанню природних ресурсів і подальшій циркулярності).

Приймаючи концепції сталості, резильєнтності, циркулярності та регенеративності для розвитку прибережного та морського туризму, дослідники зазначають необхідність формування нової або адаптованої моделі управління прибережними територіями. Традиційні моделі управління часто були фрагментованими, орієнтованими на окремі сектори «блакитної» економіки, і не враховували комплексну взаємодію між ними та екосистемами. Як каркас для з'єднання прибережних і морських ландшафтів Конгрес США більше 50 років тому запропонував процес інтегрованого управління прибережними зонами (ICZM), що стало ключовим питанням для їх розвитку. Як зазначається у Глосарії European Environment Agency (EEA), «інтегроване в ICZM означає інтеграцію цілей, а також інтеграцію багатьох інструментів, необхідних для досягнення цих цілей. Це означає інтеграцію всіх відповідних сфер політики, секторів і рівнів управління. Це означає інтеграцію наземних і морських компонентів цільової території як у часі, так і в просторі» [12].

В умовах сьогодення наукова спільнота особливо підкреслює необхідність формування моделі управління прибережними територіями на основі співпраці та участі всіх зацікавлених сторін для досягнення цілей сталої «блакитної» економіки: забезпечення економічного розвитку для прибережних територій, збереження багатого морського біорізноманіття та підвищення якості життя. Про це свідчать наукові дослідження щодо ідентифікації ключових стейкхолдерів та аналізу їхніх ролей, інтересів та впливу на розвиток прибережного та морського туризму, розробки та оцінки ефективних механізмів співпраці, що включає створення партнерств, мереж, форумів, консультаційних рад та інших платформ для діалогу та спільного прийняття рішень тощо (табл. 1), оскільки прибережний і морський туризм – «це система з багатьма учасниками, в якій кожному залученому учаснику дозволено втручатися в її розвиток і реалізацію» [13]. Що стосується географічного розрізу, то ряд наукових досліджень зроблено на рівні країн, інші – на рівні регіонів і територій (див. табл. 1).

Таким чином, наукові дослідження (див. табл. 1) чітко підкреслюють необхідність активної співпраці (*collaboration*) та участі (*participation*) різноманітних стейкхолдерів (*stakeholders*) як ключової умови для забезпечення ефективного розвитку сектора прибережного та морського туризму в структурі сталої «блакитної» економіки.

Необхідність формування моделі управління прибережними територіями на основі концепції «смарт-спеціалізації» вже зайняла своє місце як важливий інструмент розвитку прибережних територій.

Таблиця 1

Систематизація результатів наукових досліджень щодо співпраці та участі стейкхолдерів у забезпеченні розвитку прибережного та морського туризму

Географічний розріз	Найбільш зацікавлені сторони	Роль стейкхолдерів	Забезпечення участі	Автор(-и) / джерело
Індонезія	- активісти морських природоохоронних територій; - місцеві туристичні агенції; - місцеві громади	Конвергентна	Модель спільного управління	Triyono T., Gunawan B., Ihsan Y. N. et al. [13]
Арктична Норвегія	- корінне населення; - екскурсоводи; - місцеві громади	Взаємовигідна	Інклюзивний та цілісний підхід на основі глибокої взаємодії з місцем, а також постійне навчання та адаптація	Omma F. M. [14]
Скандинавська прибережна зона	- туристи; - НУО; - екологічні групи; - місцеві громади	Рівноправний діалог	Довгостроковий та цілісний підхід (формування проєкологічної поведінки туристів, співпраця приватних компаній і місцевих громад, екологічні обмеження)	Dimitrovski D., Lemmetyinen A., Nieminen L., Pohjola T. [15]
Острівні регіони Греції	- туристи; - професійні асоціації; - місцеві громади; - регіональні органи влади; - уряд	Соціальна взаємодія	Мережевий підхід (зміцнює зв'язки між місцевими громадами та їхньою культурною спадщиною, сприяючи зміцненню культурної ідентичності та просуванню соціальної єдності)	Gospodini A.-A., Vouza A.-R., Kalergis D., Kyvelou S. S. [16]
Гонконг	- громадянське суспільство; - НУО; - академічні кола; - уряд	Партнерська	Природно-синхронний підхід (природоохоронна політика, чутливість до потреб і прагнень приймаючої громади, створення морських парків і заповідників)	Marafa L. M. [17]

Джерело: систематизовано автором.

Платформа Європейського Союзу для формування безпечної та процвітаючої відновлюваної «блакитної» економіки BlueInvest визначає 10 секторів, пов'язаних з бізнес-можливостями та інноваціями. Вважаємо ці сектори «смарт-секторами» для розвитку сталої «блакитної» економіки (рис. 3), оскільки вони містять сфери діяльності, які характеризуються високим інноваційним потенціалом розвитку і можуть бути провідними у прибережних регіонах.

Зв'язок між сталою «блакитною» економікою та «смарт-спеціалізацією» є глибоким і взаємоповнюючим, особливо в контексті регіонального

розвитку. Фактично, смарт-спеціалізація є ключовим інструментом для досягнення цілей сталої «блакитної» економіки на регіональному рівні. Своею чергою, стала «блакитна» економіка є сферою застосування смарт-спеціалізації (рис. 4).

Цей зв'язок є особливо актуальним для України, зокрема для її причорноморських і приазовських регіонів (після деокупації), оскільки він дозволяє інтегрувати відновлення, сталий розвиток і безпекові аспекти. Смарт-спеціалізація допомагає прибережним регіонам визначити 2–3 найперспективніші ніші (замість

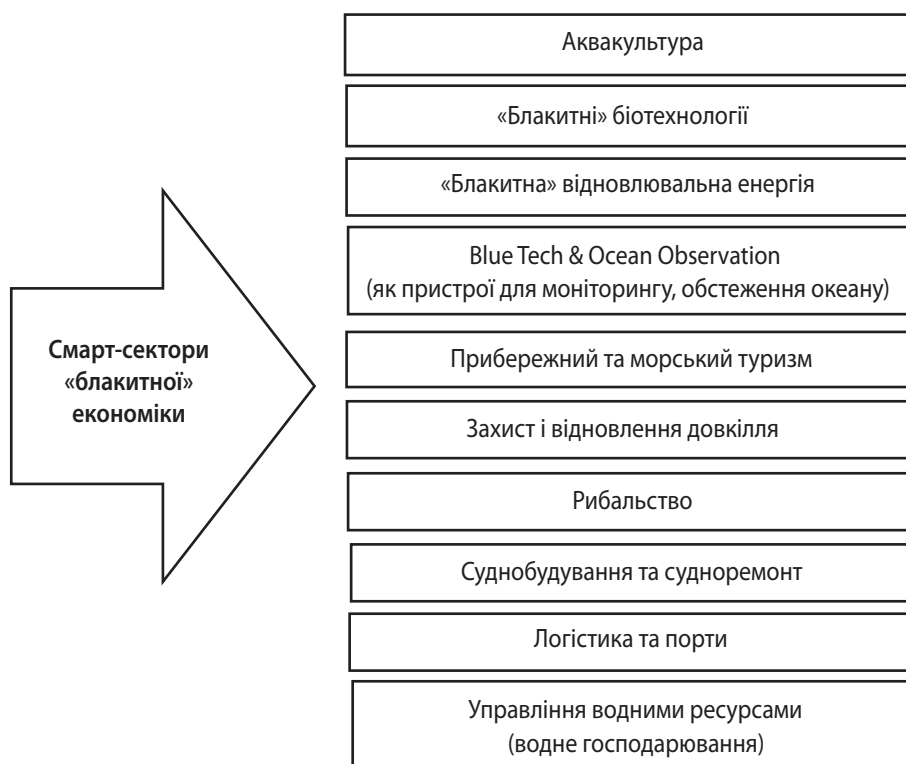

Рис. 3. Смарт-сектори сталої «блакитної» економіки ЄС [7]

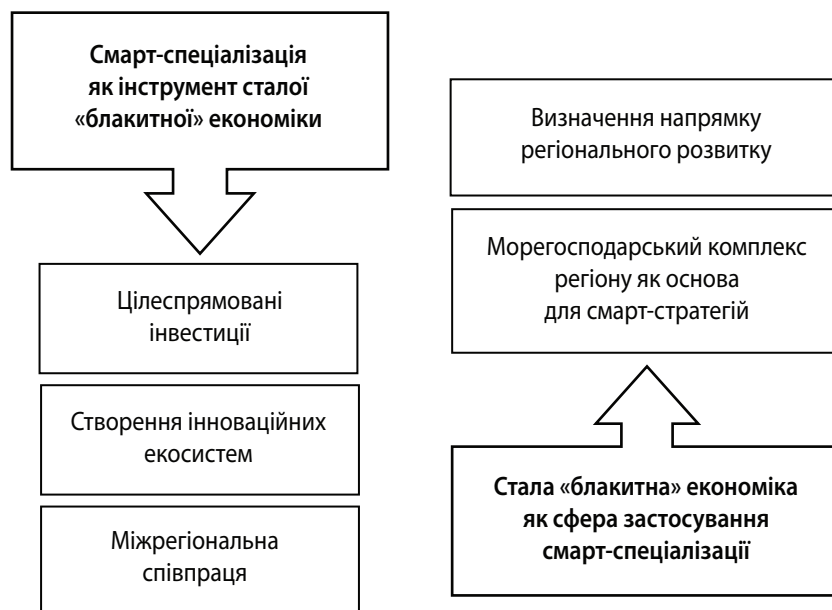

Рис. 4. Взаємозв'язок сталої «блакитної» економіки та смарт-спеціалізації на регіональному рівні

Джерело: складено автором.

того, щоб розвивати всі морські сектори) та сфокусувати на них інвестиції, знання та інновації. Смарт-спеціалізація сприяє об'єднанню університетів, дослідницьких центрів, бізнес-сектора, які працюють у обраних «блакитних» секторах. І це створює середовище (інноваційну екосисте-

му) для розробки нових технологій і послуг у морській галузі. Крім того, прибережні регіони можуть співпрацювати з іншими регіонами, що мають схожі «блакитні» пріоритети, для обміну досвідом, трансферу технологій та реалізації спільних проєктів. Такі напрями міжрегіональної співпраці поси-

люють їхню конкурентоспроможність на європейському та регіональному рівнях.

Прибережні регіони, які мають значний морський потенціал, знаходять у «блакитних» секторах природну основу для своїх «розумних стратегій». Це дозволяє їм використовувати свої географічні та природні переваги для інноваційного та сталого зростання. Наприклад, якщо регіон має довгу берегову лінію та сприятливі умови для вітру, його смарт-спеціалізація може бути зосереджена на розвитку вітроенергетики, включно з дослідженнями, виробництвом компонентів та обслуговуванням. Смарт-спеціалізація визначає механізм і фокус для досягнення цього напрямку, допомагаючи прибережним регіонам виявити свої унікальні переваги та цілеспрямовано інвестувати в інновації для реалізації потенціалу «блакитної» економіки.

В умовах сьогодення, де безпека є безумовним пріоритетом України, інтеграція смарт-спеціалізації та управління прибережними територіями набуває додаткових вимірів. По-перше, можемо говорити про технології подвійного призначення. Розвиток інноваційних хабів у прибережних регіонах може зосередитися на технологіях, що мають як цивільне, так і оборонне застосування (наприклад, морські дрони, навігаційні системи, кібербезпека морських об'єктів). По-друге, інвестиції в «розумні» портові технології, енергетичну інфраструктуру на прибережних територіях можуть бути розроблені з урахуванням підвищених вимог до безпеки та стійкості до зовнішніх загроз.

Серед смарт-секторів сталої «блакитної» економіки (див. рис. 3) вагоме місце посідає прибережний і морський туризм з кількох ключових причин, які роблять його не лише потужним двигуном економічного зростання, але й складним викликом для сталого розвитку. З одного боку, прибережний і морський туризм є найбільшим сектором «блакитної» економіки за показниками валової доданої вартості та зайнятості, генерує величезну кількість робочих місць (див. рис. 1, рис. 2), стимулює економічну діяльність також в інших галузях через ланцюги поставок і мультиплікаційні ефекти. З іншого боку, сектор надзвичайно залежить від якості морського та прибережного середовища, а також прибережний і морський туризм дуже чутливий до зовнішніх шоків, таких як пандемії, економічні кризи, зміна клімату, геополітичні події. Це єдиний із секторів, що демонструє швидке зростання під час підйому економіки та супроводжується швидким спадом під час економічної кризи.

І саме смарт-спеціалізація дозволяє регіонам управляти викликами, що стоять перед цим сектором через його потенціал до інновацій:

- 1) впровадження засад концепції регенеративності для розвитку прибережного та морського туризму: зменшення негативного впливу на прибережне та морське середовище через перехід до низькоінтенсивних форм туризму (екотуризм, відвідування заповідників та морських парків, дайвінг з висаджуванням коралів, вітрильний спорт, піші прогулянки, велосипедні маршрути вздовж узбережжя, дослідження морської історії та архітектури, гастрономічний, освітній та дослідницький туризм тощо);
- 2) запровадження цифрових інструментів для покращення управління туристичними потоками, просування сталих практик і створення нових туристичних продуктів;
- 3) залучення зацікавлених сторін (перш за все, представників місцевих громад) у процес «підприємницького відкриття». Це дозволяє виявити не лише комерційно привабливі, а й соціально значущі напрямки сектора (наприклад, розвиток агротуризму в прибережних селах, збереження місцевих рибальських традицій через туристичні атракції);
- 4) інтеграція з іншими секторами «блакитної» економіки (рибальство, прибережна інфраструктура, морські перевезення), що створює можливості для синергії та економічної диверсифікації.

ВИСНОВКИ

Для процвітання прибережного та морського туризму необхідні три взаємопов'язані складові: впровадження принципів сталості, активна співпраця між усіма учасниками та безперервний пошук інновацій. Серед них саме сталі практики, такі як екологічна сертифікація та природоохоронні проекти, відіграють вирішальну роль у зменшенні негативного впливу на навколишнє середовище та гарантуванні довговічності цього виду туризму. Водночас, для досягнення цілей сталого розвитку та впровадження комплексних стратегій управління, необхідна співпраця між урядом, туристичними операторами, місцевими громадами та природоохоронними організаціями. Інноваційні підходи в прибережному та морському туризмі дають змогу створювати передові продукти, технології та стратегії, необхідні для ефективного вирішення проблем, спричинених глобальними викликами.

В умовах сьогодення забезпечення розвитку прибережного та морського туризму в структурі «блакитної» економіки України відкриває надзвичайні можливості для сталого розвитку, відновлення економіки та збагачення культурної спадщини. Використання зазначених світових тенден-

цій та врахування ключових факторів успіху дасть змогу всім зацікавленим сторонам не лише суттєво підвищити потенціал цього сектора, а й водночас ефективно захистити унікальні морські екосистеми та сприяти економічному добробуту місцевих громад, особливо тих, що постраждали від агресії.

Перспективами подальших розвідок є дослідження ролі смарт-стратегій у розвитку прибережного та морського туризму, що містить поглиблений аналіз того, як українські прибережні регіони можуть ефективно розробити та реалізувати власні стратегії смарт-спеціалізації для туризму, інтегруючи безпекові, екологічні та соціальні аспекти. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions. *European Commission*. 17.05.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0240>
2. Andersen T. T., Drew M. 4 reasons why 2025 can be a breakthrough year for the regenerative blue economy. *World Economic Forum*. Jan 22, 2025. URL: <https://www.weforum.org/stories/2025/01/regenerative-blue-economy/>
3. UN standards for measuring tourism. URL: <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>
4. Sustainable tourism: a priority for Western Mediterranean. 11 October 2024. URL: https://cinea.ec.europa.eu/news-events/news/sustainable-tourism-priority-western-mediterranean-2024-10-11_en
5. The Blue Economy: From Concept to Reality in the Caribbean Region. Discussion paper for the Caribbean Regional Dialogue with the G20 Development Working Group. URL: https://blueresources.co.uk/wp-content/uploads/Caribbean_Blue_Economy.pdf
6. Pöntynen R. Aspects of blue economy in the Baltic Sea region. *BSR Policy Briefing series*, 2022. URL: https://www.centrumbalticum.org/files/5230/BSR_Policy_Briefing_5_2022.pdf
7. The EU Blue Economy Report 2024. URL: <https://medblueeconomyplatform.org/wp-content/uploads/2024/05/the-eu-blue-economy-report-2024.pdf>
8. Harper G. Resilience: Ensuring a Future for Coastal and Marine Tourism. 2022. URL: <https://oceanpanel.org/perspective/graham-harper-resilience-building-resilient-destinations/>
9. Hasnawati H., Irmawati I. Integrating Circular Economy Practices for Sustainable Maritime Tourism Development in Bone Regency, Indonesia. *Journal of Education, Humaniora and Social Sciences (JEHSS)*. 2024. Vol 7. Iss. 2. P. 384–394. DOI: 10.34007/jehss.v7i2.2357
10. Truyols M. Regenerative Tourism 101: What it is, Examples, Implementation, & More. *Mise*. 01.04.2025. URL: <https://mize.tech/>

11. Fauzi D., Syafutra R., Agustiana E. Regenerative Marine Tourism Strategy in The Ecosystem of Mompang Archipelago, East Belitung. *Proceedings International Conference on Marine Tourism and Hospitality Studies*. 2024. Vol. 1. Iss. 1. P. 82–91. DOI: <https://doi.org/10.33649/iconmths.v1i1.384>
12. EEA Glossary. URL: <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/eea-glossary/>
13. Triyono T., Gunawan B., Ihsan Y. N. et al. The Opportunities of Stakeholders' Cooperation in Marine Tourism Governance in Small Tropical Islands of Indonesia. *Journal of Marine and Island Cultures*. 2023. Vol. 12. Iss. 3. DOI: <https://doi.org/10.21463/jmic.2023.12.3.13>
14. Omma F. M. Regenerative nature-based tourism: tour guides and stakeholder dynamics in Arctic Norway. *Journal of Tourism Futures*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1108/JTF-10-2023-0237>
15. Dimitrovski D., Lemmetyinen A., Nieminen L., Pohjola T. Understanding coastal and marine tourism sustainability – A multi-stakeholder analysis. *Journal of Destination Marketing & Management*. 2021. Vol. 19. Iss. 2. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2021.100554>
16. Gospodini A.-A., Vouza A.-R., Kalergis D., Kyvelou S. S. Strategic Participatory Planning and Social Management for Clustering Maritime Cultural Heritage: A Case Study of the West Pagasetic Gulf, Greece. *Heritage*. 2025. Vol. 8. Iss. 2. DOI: <https://doi.org/10.3390/heritage8020048>
17. Marafa L. M. Integrating Sustainable Tourism Development in Coastal and Marine Zone Environment. *Études caribéennes*. 2008. No. 9–10. DOI: <https://doi.org/10.4000/etudescaribeennes.1373>
18. Blueing the Black Sea Program (BBSEA). URL: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/brief/blueing-the-black-sea-program-bbsea>
19. Maritime Forum: Platform for Maritime Policy Stakeholders. URL: <https://blueinvest-community.converve.io/index.html>

REFERENCES

- Andersen, T. T., and Drew, M. "4 reasons why 2025 can be a breakthrough year for the regenerative blue economy". *World Economic Forum*. January 22, 2025. <https://www.weforum.org/stories/2025/01/regenerative-blue-economy/>
- "Blueing the Black Sea Program (BBSEA)". <https://www.worldbank.org/en/region/eca/brief/blueing-the-black-sea-program-bbsea>
- "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions". *European Commission*. May 17, 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0240>
- Dimitrovski, D. et al. "Understanding coastal and marine tourism sustainability – A multi-stakeholder analy-

- sis". *Journal of Destination Marketing & Management*, vol. 19, no. 2 (2021).
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2021.100554>
- "EEA Glossary". <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/eea-glossary/>
- Fauzi, D., Syafutra, R., and Agustiana, E. "Regenerative Marine Tourism Strategy in The Ecosystem of Momparang Archipelago, East Belitung". *Proceedings International Conference on Marine Tourism and Hospitality Studies*, vol. 1, no. 1 (2024): 82-91.
DOI: <https://doi.org/10.33649/iconmths.v1i1.384>
- Gospodini, A.-A. et al. "Strategic Participatory Planning and Social Management for Clustering Maritime Cultural Heritage: A Case Study of the West Pagasetic Gulf, Greece". *Heritage*, vol. 8, no. 2 (2025).
DOI: <https://doi.org/10.3390/heritage8020048>
- Harper, G. "Resilience: Ensuring a Future for Coastal and Marine Tourism". 2022. <https://oceanpanel.org/perspective/graham-harper-resilience-building-resilient-destinations/>
- Hasnawati, H., and Irmawati, I. "Integrating Circular Economy Practices for Sustainable Maritime Tourism Development in Bone Regency, Indonesia". *Journal of Education, Humaniora and Social Sciences (JEHSS)*, vol. 7, no. 2 (2024): 384-394.
DOI: [10.34007/jehss.v7i2.2357](https://doi.org/10.34007/jehss.v7i2.2357)
- "Maritime Forum: Platform for Maritime Policy Stakeholders". <https://blueinvest-community.converve.io/index.html>
- Marafa, L. M. "Integrating Sustainable Tourism Development in Coastal and Marine Zone Environment". *Etudes caribeennes*. 2008. No. 9–10.
DOI: <https://doi.org/10.4000/etudescaribeennes.1373>
- Omma, F. M. "Regenerative nature-based tourism: tour guides and stakeholder dynamics in Arctic Norway". *Journal of Tourism Futures* (2024).
DOI: <https://doi.org/10.1108/JTF-10-2023-0237>
- Pontynen, R. "Aspects of blue economy in the Baltic Sea region". *BSR Policy Briefing series*, 2022. https://www.centrumbalticum.org/files/5230/BSR_Policy_Briefing_5_2022.pdf
- "Sustainable tourism: a priority for Western Mediterranean". October 11, 2024. https://cinea.ec.europa.eu/news-events/news/sustainable-tourism-priority-western-mediterranean-2024-10-11_en
- "The Blue Economy: From Concept to Reality in the Caribbean Region". *Discussion paper for the Caribbean Regional Dialogue with the G20 Development Working Group*. https://blueresources.co.uk/wp-content/uploads/Caribbean_Blue_Economy.pdf
- "The EU Blue Economy Report 2024". <https://medblueconomyplatform.org/wp-content/uploads/2024/05/the-eu-blue-economy-report-2024.pdf>
- Triyono, T. et al. "The Opportunities of Stakeholders' Cooperation in Marine Tourism Governance in Small Tropical Islands of Indonesia". *Journal of Marine and Island Cultures*, vol. 12, no. 3 (2023).
DOI: <https://doi.org/10.21463/jmic.2023.12.3.13>
- Truyols, M. "Regenerative Tourism 101: What it is, Examples, Implementation, & More". *Mise*. April 01, 2025. <https://mize.tech/>
- "UN standards for measuring tourism". <https://www.un-wto.org/glossary-tourism-terms>